

Чурсіна В.І.

доцент кафедри живопису, заслужений діяч мистецтв України, Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ТЕХНІКА АКВАРЕЛЬНОГО ЖИВОПИСУ У ВИРІШЕННІ ЗОБРАЖУВАЛЬНИХ ЗАДАЧ

Анотація. В статті розглядається питання значення матеріалу у техніці акварельного живопису, технології і професіоналізму у вирішенні творчих зображальних задач, а також особливості художніх матеріалів акварелі.

Ключові слова: акварель, живопис, техніка, професіоналізм, прийом, спосіб.

Аннотация. Чурсіна В.И. Техника акварельной живописи при решении изобразительных задач. В статье рассматриваются вопросы значения материала в технике акварельной живописи, технологии и профессионализма в решении творческих изобразительных задач, а также особенности художественных материалов акварели.

Ключевые слова: акварель, живопись, техника, профессионализм, приём, способ.

Annotation. Chursina V. I., associate professor of painting department. Kharkov state academy of design and arts. In the article questions of importance of materials for water-color painting, technology and professionalism in solving creative problems and peculiarities of art materials for water-color are explained.

Key words: water-color, painting, technology, professionalism, method.

Постановка проблеми. Небувалий інтерес до живопису, стрімкий зріст попиту на живопис від самого невибагливого до самого витонченого смаку, і легкість, яка здається у досягненні цілі і популярності, особливо у акварелі, призводять до руху масу непрофесіоналів. Цей рух, не підкріплений справжньою духовною культурою і справжніми знаннями, хоча б основ своєї професії, приводить до небувалого розквіту дилетантизму.

Зараз кожен може назвати себе художником, але стає великою проблемою заперечення професійної грамоти, втрата художнього смаку і майстерності – якостей, без яких будь – який твір мистецтва не відбудеться. Небезпечність такого руху іще і у тому, що він іде під гаслом: творчість і навчання несумісні.

Ремесло і творчість нероздільні. І те, і інше входить до високого поняття – мистецтво. Розуміння цієї істини було і у майстрів минулого, і у визначних майстрів новітнього часу, які пройшли серйозну і ґрунтовну школу академічного навчання, що не завадило становленню їх творчих індивідуальностей. Засвоєні, осмислені і перероблені знання лежать в основі їх живописних систем.

Зображувальна грамота, закономірності побудови форми універсальні і єдині для усіх систем, які б суб'єктивні вони не були. Поняття колірної тону, додаткових кольорів, контрасту, ритму, гармонії, плями і лінії однаково використовуються у древній іконі і у сучасному живопису. Засвоєння академічної школи не може завадити справжньому таланту. Нове починається з малого – з вивчення живописної грамоти, елементарних принципів побудови образу і поступово йде до розкриття внутрішнього стану художника, його світогляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження останніх публікацій на тему акварельного живопису показали, що найчастіше це загальні інформаційні статті, у яких розглядається творчість окремих художників – акварелістів України, їх творчі досягнення. Тобто, дослідження акварельного живопису у більшості випадків проходять через розкриття індивідуальної творчості деяких майстрів. Зокрема, це статті у журналах „Образотворче мистецтво”, „Музейний провулок” та інших періодичних виданнях про творчість відомих акварелістів Л. Грейсер (Феодосія), Н. Грох (Київ), Ю. Вінтаєва, В. Чурсіної, М. Свагули (Харків), Г. і А. Кравченко (Одеса) і ін. Автори статей – О. Федорук, Г. Міщенко, В. Немцова, М. Ворончак, О. Денисенко і ін.

Відсутні публікації, які б розглядали сучасний акварельний живопис з точки зору використання технічних засобів і матеріалів акварелі у вирішенні зображувальних задач.

В останні роки з'явилося декілька видань – перекладів зарубіжних авторів, які популяризують акварель. Але вони за своїм змістом непрофесіональні і помилково навчають „легкості і доступності” техніки акварелі для кого завгодно і тому не підлягають серйозному розгляду.

На жаль, відсутні і вітчизняні видання – альбоми, які б показували досягнення творчості сучасних художників – акварелістів України, за виключенням деяких номерів періодичного видання „Художники України”, яке, на жаль, вже не існує.

Мета дослідження. Метою дослідження є викладання питань професіоналізму, значення матеріалу у техніці акварельного живопису, технології. Особливу увагу приділено технічним засобам акварельного живопису, розкриттю особливостей сучасних художніх

Надійшла до редакції 03.12.2011

матеріалів акварелі. Метою статті також є ознайомлення, приваблення студентів до акварельного живопису, вивчення його технічних особливостей, показати його корисність у повсякденній учбовій і творчій діяльності при вирішенні зображувальних задач.

Викладання основного матеріалу. Художник, який володіє професійними засобами, упевненими руками пензлю переконливо і просто вирішує кольором форму, він зазнає творче задоволення, упевнює глядача у правоті вибраного їм методу. Техніка живопису, зокрема, засоби роботи у матеріалі акварелі, щільно пов'язана із усім творчим процесом. Почуття і думки художника знаходять матеріальне втілення у створеному сполученні фарб, у манері письма і у досягненні образності.

Володіння технікою акварельного живопису знаходиться у великій залежності від вміння цілісно і образно бачити зображуваний об'єкт, велику форму, відбирати головне для виявлення творчого задуму, ігноруючи другорядні деталі.

Для того, щоб образне живописне бачення не вступало у конфлікт з практичними можливостями передачі побаченого на папері, необхідно вивчити професійні методи, технічні прийоми і засоби. Набуваючи досвіду у вивченні матеріалу, художник стає здатним перетворити фарбу у колір, у засіб образної характеристики зображуваного предмету або явища природи.

Легкість письма, яку можна спостерігати у творах майстрів, досягнута великою практикою роботи з фарбами. Вона будується на пильному вивченні природи і способів її зображення.

П. П. Кончаловський, розглядаючи значення прийому письма у живопису, відмічав, що є умовність, яка є високою якістю живопису, яка показує майстерність і винахідливість художника, і є інша умовність – „трафаретний приємчик, живописная „болтовня” дурного вкуса.” Справжній, майстерно знайдений прийом, це така умовність, яка підкоряє глядача, якщо він навіть бачить і відчуває цю умовність. А „приємчик” чутливий глядач завжди відчує і добре визначить його відштовхуючу живописну силу. Справжній прийом у живопису – це мазок, який цілковито точно, вичерпно передає форму, а ледь помилка у ньому – замість прийому виходить погана умовність, пусте місце.

Однією з важливіших сторін оволодіння майстерністю є глибоке знання і використання художником можливостей матеріалу. При роботі у техніці акварелі перед мистцем завжди стоїть задача подолання складності матеріалу, щоб виявити свої почуття, пластичні уяви.

Вже у самій назві „акварель”, яку можна перекласти як „водяні фарби”, відмічена основна особливість цієї техніки – прозорість її фарб. Це єдина живописна техніка, яка повністю дозволяє обійтися без білил. Замість них тут працює білий папір, який світиться крізь накладені на нього фарби. Акварель – водяна фарба і її техніка міститься у регулюванні кількості води на пензлі. Як нестача води створює сухість письма, так і лишки води дають заливку, тобто неможливість керувати силою кольору. Техніка акварелі – це також оволодіння почуттям кількості води на папері і вміння вживати більшу або меншу вологість.

„Акварельная живопись не терпит переделок” – писала А. П. Остроумова – Лебедева – бумага утомляється, краски теряют свежесть, а техника – лёгкость и свободу.” Цією особливістю акварельної техніки у значній мірі визначається її характер. Неможливість виправок призводить до обов'язковості точно-

го композиційного бачення, суворому визначенню послідовності у творчому процесі. Тому, перед тим, як художник покладе перший мазок пензлем, він повинен уявити увесь послідовний хід своєї роботи. Звичайно, можна зіпсоване місце виправити за допомогою білила, але це мало допоможе справі внаслідок іншого характеру техніки, зовсім іншої фактури – виправлене місце буде вириватися із загальної будови живопису, враження свіжості і цільності роботи зникне. Тому у акварелі, якщо груба помилка помічена на порівняно початковій стадії, губкою або великим пензлем змивають усю роботу чи якусь її частину. Залишається лише блідий, ледь помітний колірний слід. Після його просихання починають писати майже заново. Такий спосіб існує у техніці акварелі як один з можливих у поєднанні з іншими.

Видатний майстер акварельного живопису М. Волков писав: „Вот моё понимание акварели: внутренняя, а не внешняя форма, широта приёмов, а не специфическая их „акварельность”. Далі він пише, що О. Иванов часто змивав акварель, особливо там, де намагався досягти м'якої світлоносності плям у зв'язку з образною метою. Тобто, задум і задачі у роботі диктують і вибір характеру використання матеріалу. В акварелі повинен світитися білий папір, і це головне. І, як висловлюється визнаний майстер акварелі Б. Маркевич, інакше не буде і зображення, взагалі – нічого не буде. Просто чорний виїде аркуш. Адже у акварелі світлих фарб нема.

М. Волков єдиними технічними і образними вимогами до акварелі рахує виразне відношення до білого або тонованого аркуша і розуміння особливостей акварельної плями. Білий папір, або в живопису по тонованому паперу – тон аркуша, є найбільш світла і найбільш важка пляма живопису. Велика біла пляма, як найбільш важка, тримає площину. Тому слід берегти великі білі плями. Їх не повернути пізніше відмивками, не відновити ватою білил. Звичайно, колірна роль папера до звісної міри визначає і специфічну, чисто акварельну, послідовність накладення фарб. Починати з самого світлого, чи з самого темного – це вже залежить від конкретного задуму аквареліста, мети і задач у вирішенні образу.

Краса акварельної техніки у її вологість. Пензель повинен бути наповненим фарбою, вона якби сама тече по паперу, а пензель тільки допомагає їй правильно розподілитися.

Швидкість і сміливість у роботі аквареліста – одні із умов успіху. При цьому рука і око художника повинні бути бездоганно точними, а знання, такт і смак – безпомилковими. Справжнє мистецтво народжується лише там, де є дивна вмільсть, ненав'язливе володіння матеріалом, де зосередженість думок і почуттів автора зливаються у єдине ціле.

Вимогливе ставлення до матеріалу значно збагатило палітру технічних прийомів у сучасному акварельному живопису, призвело їх у низці випадків до високої досконалості.

В акварелі можна чітко розпізнати дві лінії, два напрямки, які визначаються як „живописний” і „графічний”. Б. Маркевич говорить: „Акварель, конечно, живопись... Акварель причисляется к графике только потому, что она – на бумаге. Больше нет никаких оснований, а это лишь формальный признак”. Майстер далі говорить, що чомусь вважається, що олійний живопис може бути яким завгодно, а акварель – лише дуже світла, легка, або дуже яскрава – колірна, щільна. І далі: „А мне кажется, что только от художника зависит, каким будет его произведение даже вот по таким чисто внеш-

ним, „техническим” признакам.” Майстер також вказує на неможливість переходити кордони, вже зовсім наслідувати техніку. Тільки особисте, чисто індивідуальне відчуття і бачення форми народжує і відповідні прийоми художнього вираження.

Існує багато способів письма аквареллю, але найбільш розповсюджені з них : – багатшаровий – спосіб відмивки;

- у один шар по сухій поверхні;
- у один шар по вологій поверхні .

Також існує змішана техніка, якою користуються художники – акварелісти.

Засіб відмивки – прийом послідовних нашарувань, незамінний при довгочасній, багатосеансній роботі над натюрмортом, портретом, інтер’єром, композицією. Спочатку прописується увесь етюд сильно розчиненими водою фарбами, блідими відтінками. Після висихання другою пропискою посилюють колір напівтонів, третьою пропискою насичують колір тіней, вводять деталі. Кожний новий шар наносять тільки після висихання попереднього. У даному прийомі потрібно враховувати вплив нижніх шарів на колір нової прописки. Тут важлива обдуманість у визначенні кольору – тону: якщо зробити велику кількість нашарувань, у етюді буде забруднення кольору і млявість акварелі.

Цей технічний прийом краще за все підходить для починаючого аквареліста. Він дозволяє зробити найменшу кількість помилок, точніше визначити різницю по тону і кольору.

Спосіб роботи „по – сирому” відрізняється технікою письма у один шар по вологій поверхні і дає можливість завершити роботу в один сеанс. Працюючи над етюдом, наносять кожний мазок поруч із попереднім, поки він ще не висох, ледь захоплюючи сусідній мазок. Таким чином створюється м’який перехід між ними. Працюють швидко, щоб закрити увесь аркуш до того, як підсохнуть раніш нанесені мазки. З цього приводу М. Волков пише: „Акварельное пятно естественно обогащается вливани-ем в него другого цвета. При этом пятно сохраняет цельность, даже если вливается резко отличный цвет. Оно остаётся единым по распределению высветлений и затемнений. Оно как бы стянуто единой оболочкой.”

Безперервність переходів – це найхарактерніша риса техніки „по – сирому”. Перед роботою аркуш покривають чистою водою за допомогою губки чи поролону і дають підв’янути. Пишуть по вологій поверхні, завдяки чому і створюються м’які переходи відтінків. Різна ступінь вологості паперу потребує і різноманітного набирання у пензель фарби. Техніка „по – сирому” незамінна для зображення предметів з м’якими краями, наприклад, хмари на небі у пейзажі, віддзеркалення дерев у воді та ін. Така техніка потребує особливої зібраності, безпомилкового руху пензлю, гострого відчуття кольору і тону. Нею майстерно володіли В. Конашевич, А. Фонвізін. З сучасних українських майстрів – Ю. Вінтаєв, Л. Грейсер, М. Рожнятовська, В. Скринник, Г. і А. Кравченки і ін., які продовжують пошуки у цьому напрямку. Здатність витончено керувати розливами фарби заводять нас в особливий колірний, поетичний світ живої природи, де колір витончено стриманий, а форми розтають, вишукано розпливаються і бліднуть.

Багато можливостей містить і змішана техніка, коли частина зображення прописується відмивкою або по сухому паперу соковитими мазками, а, наприклад, небо з м’якими хмарами, туману далечинь, віддзеркалення у воді пишуть по вологій поверхні. Такий спосіб робо-

ти аквареллю найчастіше використовується при письмі на пленері і у пленерній практиці студентів. Послабити колір чи пом’якшити контури мазків можна чистим, віджатим пензлем, який „випиває” фарбу. Таким же засобом зупиняють, якщо потрібно, спливаючу фарбу. Тому не слід боятися текучості і плинності акварелі. У цьому її чарівність і ефектність. Вчитися треба тільки керувати колірними шарами в етюді.

Відома в акварельному мистецтві і техніка писання крапками, вона знайшла своє відображення у сучасному акварельному живопису. Один з її яскравих представників – П. Зальцман. Він розказує: „Точечная техника, которой я пользуюсь, создаёт нюансы световые и фактурные, а в живописи – то, что можно назвать полифонией цвета, под которой я подразумеваю многообразие оттенков, внедрение одного цвета в другой – эффект, близкий к тому, что разработан в технике импрессионистов.” Майстер вказує, що колірна поліфонія несе і смислове навантаження, тому що колір відіграє роль емоційної, драматичної характеристики.

Така техніка не виключає і застосування інших прийомів. Іноді стає до речі покриття частини аркуша кольором, робиться свого роду підмальовок. Це допомагає виявити певну фактуру.

Висновки. Використовуючи усе багатство технічних прийомів акварельного живопису, художник акцентує свою увагу не тільки на зовнішньому аспекті зображуваного, але й створює акцент на передачі його внутрішньої сутності. При усій різноманітності засобів акварельної техніки образне уявлення зображуваного повинно переборювати матеріал і підкоряти його собі. Неможна всю задачу зводити до матеріалу, використовуючи у всіх випадках один і той же папір, один формат аркушу, однаковий прийом накладання мазку, одні і ті ж кольори.

Техніка акварельного живопису передбачає наявність певного артистизму і не може існувати сама по собі. Усі фантастичні переливи і повітряні розклади фарб по вологій поверхні – не самоціль. Майстерне володіння технікою акварелі необхідне для одного: створення образів з життя, його поезії і правди.

Майбутній твір бачиться мистцю „в матеріалі”. Він, як би зразу, відбирає необхідне по суті образу і використовує матеріал у межах його можливостей. Подолання матеріалу розширює можливості художника, матеріал підказує і вимагає перемоги.

Акварель – це почуття. Якості і особливості цього матеріалу – насиченість і яскравість кольорів, енергія і плавність мазку, темп у роботі. Вони відповідають глибині почуттів, відтінкам переживань.

Література:

1. Волков Н. Н. Мысли об искусстве – М.: Советский художник, 1972. – 110 с.
2. Фельдман А. Искусство акварельной живописи – Мистецтво, Київ, 1967.
3. Акварель современных художников. Альбом – М.: Советский художник, 1977.
4. Капланова С. Г. Русская акварельная живопись конца XIX – начала XX веков. – М.: Искусство, 1968.
5. Ворончак М. Черлене гармонійне Чурсіної. // Образотворче мистецтво, 2006, № 4. - с. 72.
6. Долт Ф. Французская акварель XIX века. – М.: Искусство, 1981.
7. Маркевич Б. – Цельтнер В. Мир постоянных ценностей. // Творчество, 1988, № 10, с. 26.
8. Зальцман П. Соприкосновение с природой. // Творчество, 1974, № 12, – с.7.
9. Остроумова – Лебедева А. П. Автобиографические записки. – М.: Искусство, 1989.